

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד
ברור בענין ה'מעת-לעת' של מעשה בראשית

יצחק נפחא

א. מבוא

פרשת הבראה הכתובה ומתוארת בתרותינו הקדושה באופן שלכארה היו פשוט ומובן לכל, עמוקה ונשגבה היא מאוד מאד. נושאים וענינים רבים יש בה בפרשת הבראה אשר טעונים לימוד ובירורו. אין לנו באים אפילו להזכיר בכל הרובד הנסתור, הפנימי והעמנק של פרשה חסובה זו, מפני קווצר השגנתנו בדברים שאFIELD גROLI עולם כתבו עלייהם: "וזדעתנו בו, פחות מטהפה מן הים הגדול"¹. מטרתנו בעין זה לבן ולברר עניין מסוימים הנגורו מפסוקי התורה העוסקים בתיאור וכהגדרת מושגי היום והלילה, היממה (מעט לעת) וכhalbילה שיש לעניין זה על מספר עניינים הלכתיים מעשיים. והנה, דוקא בשל כך, שומה علينا לציין בראשית דברינו שמושגי הזמן, הימים והשעות שבפרשת הבראה, אכן לפי פשטונו של מקרא ולפי הנלמד מן המשא ומתן הפרשני וההלכתי בכל שלבי (היו ממש כפי שמכירים אנו בחיה היום יום שלנו. אך ברור עם זאת שכבר בדור הפנימי והעמוק של פרשת הבראה, אין הדבר קר). הפסק "כי שתת ימים עשה ה' את הימים ואת הארץ"² אשר נכתב בעשותה הרבהות והמתיחס לימים אשר היו קודם גם בראה, מתפרש אמן על ידינו כפשטונו, כי התורה אשר קבלנו מהי' עיי' משה, מדברת לפי מושגינו והבחנתנו הגשנית וגדרי המקומ והזמן וכל המספר בתורה מאותם עניינים שקדם גמר הבראה ומענינו הבראה, ככל נכתבו במושגים שיש לנו הבחנה בהם שכן "דיברה תורה כלשון בני אדם"³ וכן שמסכרים לעיוור את אשר יראה באמצעות חזוש המשוש וכו', כן מודיעים לנו את העניין הרוחני

1. מרכבי הפרשן והמקובל גדול רבנו משה בן נחמן (רמב"ן) בפירושו לבראשית א', ב' וראה להלן.

2. שמות כ, י".

3. ברכות ל"א, ע"ב.

הנסגב והעומק בצורה גשנית שיש לה שיקות מה דרך דמיון לענן הרוחני, ועיי זה נציג במוחנו הענן עד כמה שונכל.

וכך כתוב הרמב"ן בפירושו לבראשית א' פסוק ג':

ודע כי הימים הנזכרים במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ ימים ממש, מחוברים משועות ורגעים והוא ששה כשת ימי המעשה כפשוטו של מקרא. ובפנימיות הענן יקרו ימים הספריות האצלות מעליון, כי כל מאמר בפועל הווי תקרה יום. והוא ששה כי לה' הגROLה והగבורה וכו'... והפירוש בסידור הכתובים בזה, נשגב ונעלם ודעתי בו פחות מטהה מן הגודל.

הרי שלפי פשוטו של מקרא שנכתב ונמסר לנו לפי הבנתנו, שכן שכל יום מימי הבריאה היה יום ממש המורכב משעות ורגעים, אלא שלפי פנימיות הענן הרי זה בחינה אחרת שלחולותין (בחינת שש הספריות שהם ששה גילויים בהנהגתו יתרחק אלא שרך עבורי נכתב כפי שנכתב). אך להבין כיצד רמזים ששת ימי הבראה על אותן גילויים בהנהגתו יתרחקן — זה עניין נשגב ונעלם מתנו בדברי הרמב"ן.

והנה בספר הבהיר לרבינו נחונייה בן הקנה הקשה מדוע כתוב "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" לכארה צריך היה לחתוב כי בששת ימים עשה ה' וכיו ותירץ שמכאן שכל יום ויום הוא עצמו בריאה נפרדת ולכן אמר כי ששת ימים, כי הימים עצם נעשו אז וכל יום ויום יש לו כוחו המיחדר, הינו תוכנו גילויו וייחדו המתבטה בשם יום פלוני והמרמו על ענן אותו גילי. ומכאן ששת הימים הם ששה כוחות וששה גילויים שעל ידים נעשו שמים ואין.

מתוך נקדות יסוד אלו נבווא לעין ולברור את הכתוב, "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". נעסק במחות המעט — לעת של מעשה בראשית, כהשלכות שיש לענן זה על היום השביעי — השבת הראשונה בעולם ובמספר עניינים הלכתיים הנובעים מכך.

ב. שיטות הפרשנים בפירוש הפסוק "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד"

תוק כדי עיון בפסוק מפורסם זה, נראה שיש להתייחס לקושי שלcalarה עליה ממנו. שכן, היכן יתכן שהערב עד הבקר יום אחד הוא?

האכן עוזרו בפירושו על אתר כתוב:

ערב קרוב מטעם חשך ונקרא כך שנתערכו בו הצורות⁴ ובקר הופך ערב, שיוכל אדם לבקר⁵ בינות הצורות. וטעם יום אחד הוא על תנועת הגלגל⁶... ואחר שאמור

4. על פי הפסוק בדבריו הימים א', כ"ט, י"א הינו שיש ספירות מחסר עד יסוד.

5. בראשית, א'ה.

6. שקשה להבוחן בו בין צורות העצמים, מפני שהכל מעורכ枉.

7. להבוחן.

8. שגלגל היום הסתווב סיבוב מלא.

שהאור יקרא יום, לא יתכן שיקרא הערב יום, רק פירושו: היה ערב, גם היה בקר של יום אחד, ואילו היה הערב והבקר יום אחד מה טעם יום שני.

ואף הרמב"ן החזק את הכתוב וכתב:

ויהי ערב ויהי בקר. היה ערב והיה בקר של יום אחד. ויקרא תחילת הלילה ערב, בעבור שיתערכו בו הצורות. ותחילת היום בקר, שיבקר אדם בינוותם כפירוש רבינו אברם.

וכך כתוב גם רד"ק:

ויהי ערב ויהי בקר — העת אחר ביאת שמש נקרא ערב לשון ערבות והתחבורה הדברים, מפני שהוא עת חושן ויתערכו הדברים שלא יכיר אדם ולא יפריד בין דבר לדבר. ולפי שהערב יחלק הלילה מן היום, נקרא הלילה ערב. בקר — תחילת היום יקרא בקר לשון דריש ובקור, כי בקר יתפרק כל דבר לאור היום.

מדברי הפרשנים הנ"ל מובן שעرب — פירושו כל הלילה ונקרא כך על שם התחלתו הלילה, כי מאז עד הבקר הכל מעורבך וקשה להבחין בין צורות העצמים. ובקר — פירושו כל היומ⁷ וגם הוא נקרא על שם תחילת היום⁸ שכן מאז כבר יכול אדם להבחין ולהזכיר בינות הצורות.

גם מתוך המשך דברי הכתוב מתקבל ביאור זה. בתחילת הכתוב⁹ מדובר ביום בניגוד ללילה, ואילו בפוסט¹⁰ מדובר ביום כיווןותה הזמן הכלולתי, מעת לעת. יום זה מרכיב מחציתו מיום ומחציתו מלילה.

כוננות הפסוק לומר לנו שעתה נסתהים יום כזה, היום הראשון מבין ששת ימי הבראה. ברור שאפשר לומר כאן ויהי לילה ויהי יום אחד, פסק שבו TABOA המלה ים פעםיים, בזה אחר זה, פעם במקומן של מחצית היום המנוגד ללילה ופעם כימה, מעת לעת. משום כך היא הכרח להשתחמש בכינוי אחר ובמשמעות יום כתבה התורה בוקר, שהיא מללה המציינת את תחלתו והמשכו של היום כולם. כך גם, במקומו לילה כתוב אשר גם הוא מציין את ראשיתו והמשכו של הלילה, וציוויל הומניזם של הערב (לילה) ושל הבוקר (יום) מהווים יום אחד — מעת לעת.

ברור אם כן, שהפסוק ויהי בקר יום אחד, מתרפרש על פי המסורת שהלילה קודם ליום והוילך אחר הלילה.

9. ואכן מצינו לעתים את המלה ערב במובן של לילה, והמליה בקר במובן של יום, כמו: במדבר ט', ט"ז: וכיוון היקם את המשכן כסה הענק את המשכן... וכעבור היהת על המשכן כמראה אש עד הבקר. וכן תחילים צ"בג': להגד בברך חסוך ואמנונך בלילות.

10. בדומה לחודש שניינו בעצם אלא ראש חדש, יום חדש הלבנה, ניתן גם לומיניס מסויימים שם תחלתם. ויקרא אלקים לאור יום.

11. ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

ויהי ערב ויהי בcker יומ אחד, שתחילת היום הוא הבקר וסופו הוא הלילה, וכך כתוב:
הנה אם כן, בראשונה היה שם חשך והאorder בא ונניה אחורי ושניהם עשו
יום אחד... כי כן היה במעשה בראשונה חשך על פני תהום ואח"כ
יהי אור ויהי אור.

וקרבן פסח היה ג"כ נעשה בערך לפני שמשם היה תחילת החג לילה ויום.
אםנס יש מהפרשין אשר נזרו והתעקשו לומר כי תחילת היום הוא
הבקר וסופו הוא בסוף הלילה שאחריו ושהה ענן ויהי ערב ויהי בcker,
לפי שהדבר יקנה השם מחלתו ומגבול מה שלאו יתנווע ולכן היום
יקרא ערב, לפי שתכליתו וסופו הוא הערב. והלילה תקרא בcker לפני סופה
ותכליתה בכוקר וכמו שוכרו בפירוש הפסוק הזה.

זה יכולו טעות מבואר, כי הנה הדבר לא יקנה השם מחלתו אלא בהיות
התקלית ההוא נח מתמיד עליו, אבל אם הוא תמיד בתנווע לא יקרא הדבר בשם
מה שיוריה אחריו, כי הנה החיים לא יקראו מות מפני שהיא תוכוא אחריהם,
ולא המות תקרא חיים מפני שהיא יבא אחריה. ולברור המתעניינים האלה הוי
ראוי שיקרא הלילה יום והיום לילה וכל דבר בשם הפכו הבא אחריו. ועליהם
נאמר (ישעיהו ה' כ') הוי האמורים לרע טוב ולטוב רע, שמיים חשך לאור
ואור לחשך, שמיים מר למתחוך ומתחוך למר... אלא שזה מהם כל הוה וшибוש
הדרעת, כי הנה כפי הסדר הטבעי הלילה הוא תחילת היום שיבא אחריה.

עד כאן דבריו של אברבנאל.

אולם הרשכ"ם פרש את הפסוק ויהי ערב ויהי בcker יומ אחד, פשטוטו כמשמעותו וככתב:
ולחשך קרא לילה. לעולם או רוח תחילתה ואח"כ חושך. ויהי ערב ויהי בcker. אין
כתוב כאן ויהי לילה ויהי יומ, אלא ויהי ערב, שהעריך יומ ראשון ושיתע
האור, ויהי בcker — בCKER של לילה, שעלה עמודර השחר, הרי הושלם יומ
אחד מן הששה ימים שאמר הקב"ה בעשרה הדרות. ואח"כ תחילת יומ שני
ויאמר אלקים ימי רקייע. ולא בא הכתוב לומר שערכם והבקר יומ אחד הם,
כי לא הוציאנו לפреш אלא הארץ היו ששה ימים, שהבקיר יומ וגנומה הלילה,
הרי נגמר יומ אחד ותחילת יומ שני.

ואמנם כל המפרשים תמהו על כן, שהרי דבריו נגיד פירוש המסתורה שלילתה קודם ליום
בא אחר הלילה שעבר. שלפי דבריו יהיה חשבון הימים באופן שלילתה הולך אחר
היום, שכיל יומ מימי הבריאה תחילת בCKER, נמשך עד הערב שלאחריו בא הלילה,
ונסתים עם עלות השחר של יומ המחרות. ומה שנאמר:²⁰ "ויהי ערב ויהי בcker יומ
השישי", פירושו גם כן, הבקר של הלילה שאחר יומ השישי. ואם כן, צריך אז להתחיל
את השבת, ויהיה השבת ביום השביעי ובלילה שאחריו.

20. הרשכ"ם לפرشת בראשית, מתקן מהדורות דוד ואוזן. ברעלוליא תרמ"ב.

21. בראשית א, ל"א.

ואף ההלכה התבבסה על פירוש זה וקבעה שככל דיני התורה, היום בא אחר הלילה
ואלה מתחלים מבערב וככלים למחורת ערב.
ונראה שאף האבן עוזרא חשב לנכון להציג זאת ועל כן הוסיף בדבריו מספר משפטים
וכך כתוב בין שאר דבריו :

"...וואר שאמר שהאור יקרא יומ, לא יתכן שיקראו הערב יומ..."

יתכן שדבריו אלו מכונים נגד אלה אשר אמרו שהליל הולך אחר היום, בעוד אלו
שדבריהם ערב הוא סוף היום העובר, ובוקר הוא תחילת היום הבא.
וננה מצינו שהאבן עוזרא נדרש לעניין זה אף בפירושו לפסוק¹³ "...אכלחו היום כי שבת היום
לה' היום לא תמצאו בשדה" המדבר בעניין לקיטת המן ביום השבת, וכך כתוב שם:

רבים חסרי אמונה השתבשו בעבור זה הפסוק ואמרו כי חייב אדם לשם
יום השבת ולהלילה הבא אחריו, כי משה אמר כי שבת היום לה', ולא הלילה
שüber, גם אמר מהר¹⁴. ומירioso ויהי בcker כרצונם. כי יומ ראשון
לא השלים עד בcker יומ שני. ולא דברו נכוונה...

ובהמשך דבריו, בהתקיף חריפות את בעלי הדעה שלילתה בא אחר היום, משתמש הוא
בבקשי שהצבנו בראש דברינו, כדי לבסס את דבריו:

ועתה שים לבך להבין טפשות המפרשים ויהי ערב ויהי בcker אשר הזכרות, כי
הכותב אומר זיירא אלקיים לאור יומ' והוא מעת ורזה המשמש עד שקו, ולהשך
קרא לילה — מעת שקו המשמש עד ורזה. והנה הלילה הפרק היום, כמו שהשך
הפרק או, אם כן איך זיירא מעת ערב שהוא עיריב המשמש עד בcker יומ והנה
הוא לילה? ! והנה כתוב על אלה לילה ליום ישמו...¹⁵

ולבסוף מסכם וمبיסס את דעת התוויה שהוים בא אחר הלילה ומעט לעת של תורה הוא
לילה ויום:

וננה נניח כל אלה הדברים ונבקש יומ התורה כאשר אמרתי... והנה מצינו
שאמור שבעת ימים מצות האכל¹⁶, פירוש כי זה המספר מאורבעה עשר לחידש
בערב¹⁷ וכחוב ערב עד ערב תשבעו שבתיכם¹⁸.

גם האברבנאל¹⁹ התקיף ודחה בראיות ברורות, את אלו אשר התעקשו לפרש את הפסוק

13. שמות ט"ז, כ"ה.

14. שם פסוק כ"ג: "שבתון שבת קדש לה' מחר..." ולא הערב שלפניו.

15. אורוב, י"ז, י"ב.

16. שמות ז"ב, ט"ז.

17. שם י"ח: "בראשון בארכעה עשר יומ לחידש בערב... עד יומ האחד ועשרים לחידש בערב".

18. זיירא כ"ג, ל"ב.

19. בפירושו לבראיות א'ה'.

למראה העין, כמו ויתערכו בגויים. ובוקר – שהצורות נבדלות ומכוראות כמו לא יבקר הכהן. בכקרת רועה עדרו. והנה מלת יום כוללת אלו שני זמנים שההתוועה אחת כוללת שניות וכמו זו ונכח בראם ויברך אותם ויקרא את שם אדם ביום הבראם²⁴ וכותוב: לאדם ולאשתו כתנות עיר²⁵. והנה התבкар גם במעשה בראשית, כי גם היום מערכ עד ערבית. והנה אמר המשורר²⁶ ערבית ובקר וצחים ולא אמר בקר וצחים ערבית.

שומה לנו לעין שאין להעלות על הדעת שהרשכ"ם התקווון לקבוע הלכה למשעה, מפירושו זה שהובא לעיל. יתכן שסביר שבימי מעשה בראשית נמננו הימים באופן שונה מدرיך מניהם לאחר מכן, מזמן מתן תורה. כשם שגם תחילת השנה לפני מתן תורה שונה לדעת רב אליעזר²⁷, מזו שלאחרי מתן תורה. יתר על כן, ברור שאילו ידע הרשכ"ם שישנם כללה התולמים עצם בפירוש זה כדי לעשות מעשה ולהחל שבת קודש, בודאי לא היה מכניס פירוש זה ולספרו בכדי שלא ייכשלו. לנראה שטם לא ידע על קיומה של כת זו וכל כוונתו היה לתכתב פירוש לפ' עומק פשטוטו של מקרא. מכל מקום, בנים התגנו לפירושו וזה משומם היותו פתח לטוענים לטעות יותר ולהתלוות באילן גדול.

ג הצעת דרך להסביר דברי רשכ"ם

בכואנו לנשות ולהסביר את דברי הרשכ"ם שאכן הימים נגד פירוש המסורה שהليلה קורם ליום והיום הולך אחר הלילה שעבר,علינו לזכור שבמקומות רבים פירש רשכ"ם שלא על פי ההלכה²⁸. וכבר הקדים הרשכ"ם והודיענו שכל כוונתו לפרש על פי עומק פשטוטו של מקרא, כמו שלימדונו ורבונו שאן מקרה יידי פשטוטו²⁹. דרך זו בפירוש התורה למד רשכ"ם מוקנו רשיי פרשנחתא, וכן כתב בפירושו לבראשית ל"ז, ב':

הראשונים מתן חסידותם נחasksו לנתות אחרי הדרשות שהן עקר. ומתן כך לא הורגלו בעומק פשטוטו של מקרא וכו'. גם רבני שלמה אבי אמי, מאיר עני גולה, שפירש תורה נבאים וכותבים, נתן לב לפреш פשטוטו של מקרא. ואף אני ששאל ב' מארח חתנו זצ"ל נתנוchariti עמו ולפנינו והודה לי שאילו היה לו פנאי, היה צריך לעשות פירושים אחרים, לפי הפשטות המתחרדים בכל יום.

24. בראשית ה, ב.

25. בראשית ג, כ"א.

26. ויהליים, נ"ה, י"ת.

27. בסמכת ראש השנה דף ח ע"א, י"ע"ב ועוד.

28. ראה למשל: י"ג, ט. שם כ"א, ר. שם כ"א, ג. שם כ"ה ו. שם כ"ו, י"ד.

29. שבת ס"ג, ע"א. יבמות כ"ד, ע"א ועוד.

ואכן ב"אגרת השבת"²² יוצאת האבן עוזרא בחירותיות נגד פירוש זה וכן אותו ברותחין, מפני שבימי נמצאה באמת כת של מינים שנגהה כן.²³ ובשער השלישי באגרת, בפרק הרין בראשית הים, כתוב האבן עוזרא בין שאר דבריו:

...ובכבר כו' חדר השורה הוא לבנה ואורה המתחדש לא יראה כי אם בערב, ע"כ ראשית הימים מהערב עד ערבית השני... וחפשתי עוד ומצאתי כי מקרה לילה או יום, או הנוגע בכל אשר יטמא לו, אמר הכתוב יטמא עד הערב שהוא סוף הימים, כי אילו היה תחילת הימים מהבוקר, היה ראוי שנטהר מקרה לילה בסוף הימים, שהוא לפנונות בוקר. ועוד מצאי מפורש בראשון המועדים שנתנו ה' יתברך לישראל, לפני השבת בארבעה עשר לחדר בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועתרים לחדר בערב ואחר כן כתוב שכעת ימים. והנה יום ט"ו מהערב שהוא יום הראשון עד בוקר... ועוד מצאי ביום היכפורים מערב עד ערבית שבתוכם וכותוב בעצם הימים הזה וחיבר כתת כל העשוה מלאכה בו או האוכל, ואני הפש להיות זה בלילה או ביום, כי חihilת עצם הימים הזה הוא הערב. והנה עדים נאמנים בראשית הימים מהערב וככה הם ברכבי רבותינו שהשבת מערב אל ערבית... ועתה אחפש במשעה בראשית ואחל להסביר על האמור כי הלילה הולך אחר הימים. אילו היה כן, למה לא אמר הכתוב מפורש מבוקר עד בוקר או מאור עד בוקר... והנה בעבור שהוכיר ויקרא אלקים לאור יום, הוזכר הכתוב לומר איך מספור יום התורה, כי פירוש יום על שני דרכיהם, על כן אמר כי אלו השתי ראיות שהם ערבית ובקר כולל אותם יום התורה, כי פירוש ערבית – הומן שהצורות מעורכבות ואין נפרשות

22. כפי שראוינו, פירושו זה של רשכ"ם, נוגע לאחד מיסודות הדת – שכת קורש. והאבן עוזרא בקנאו את קורשת השבת, כתוב בצד פירוש זה את "אגרת השבת" שם בהקומה הוא מקהל כל מי שמאמין בפירוש זה ואת הסופר אשר יכתוב אותו. ואכן יש מסורה שפטען והלא דփיטו את פירוש הרשכ"ם לגי הפרשיות הראשונית בספר בראשית, שנדרפס בבלין תה"ה ואפי מהדורות מאוחרות יותר, וכן פיטו אח"כ מכתבי" בכרם חמץ ת"ז, ובשת חטב ע"ז דור און.

23. כך כתוב במשמעותו' בנימין בשנת תתק"ה – קל"ח לאלף החמישי, שיש קיבוץ יהודים מינימ. באוי קרמתן וישראל מגדרין אותו בכל מקומם הם מחלליםليل שבת ושותרים ליל יום וראשון. עובדה זו גורמת, כמובן, להתנגדותו החיריה כל כר' של האבן עוזרא לפירוש רשכ"ם. שהרי האבן עוזרא עצמו היה ראש הפליטנים ופירושו כולל פירושים ובאים לאילבא ולהלכתא, והרבה מגדרי ישראלן כמו הרמבי"ן (בפירושו לתורה) וההרשל" (בಹקרתו ל"ס של שלמה") יצאו נגד ברכיהם קשים. ובנראה שפירש הרשכ"ם לא הופיע לאבן עוזרא כפירוש, אולי ברגע שהדבר נגע למשעה, יצא בדבריו הקשים הללו ולא חמל. מדברים אלו ניתן למלוד, שככל מה שכתב האבן עוזרא בפירושו נגד ההלכה, הוא נגד פירוש לפטוקים ולא עליה על דעתו לסתות הלכה למשעה מזמן חוץ. כך כתוב ב"יסודו מורה" שער ב' ובמקומות נוספים שדרבי חז"ל חזקם והם ידעו הפשט יותר מכל הטעמים אחרים. וכן כשרהה כת אשר יצאה למשעה נגד חז"ל והמסורת המקובלת, קנייא קנאה ו' יצא בחירותית נגד הפירוש ונגד הנוהגים כן, כדי לפרט טעומם. ובענין הפרשנות שלא איליכא דהלהטה ראה עוזרא לקמן.

רבי שמעון בן זומא. נאמר במעשהה בראשית יום אחד ונאמר באותו יום הולך אחר הלילה, מה יום אחד האמור במעשהה בראשית, היום הולך אחר הלילה.³⁴

ובגמרא שם:

תנו רבנן. את זו דרש רבי שמעון בן זומא. לפי שכל העניין כלו אינו מדבר אלא בקדושים ובקדושים ליל הולך אחר היום³⁵, יכול אף זה כן. נאמר כאן יום אחד ונאמר במעשהה בראשית יום אחד. מה יום אחד האמור במעשהה בראשית, היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו وقت, היום הולך אחר הלילה.³⁶

נסכם ונאמר שהמשנה ומהגמרא בחולין, למדים אנו כלל שככל דיני התורה, היום הולך אחר הלילה, פרט לעניין אכילת קודשים קיימת לנו שהלילה הולך אחר היום שלפניו שאמר (ויקרא ז', ט'ו): "...בָּיוֹם קְרֻבָּנוּ יָאֵלֶל לְאַיִלָּחֶם מִמְנוּ עַד בָּקָר", אלמא לילא שלאתרו קרי יום קרבנו עד הבקר. (דומכתייב לא ינית ממנה עד בקר, הרי גם הלילה הותר לאכול). ומכאן שבקדושים הלילה הולך אחר היום שלפניו.

ואמנם, הסיבה שבקדושים שלא כמו בכל דיני התורה, הלילה הולך אחר היום שלפניו, מפני שככל דיני התורה שהיום הולך אחר הלילה (כמו שבת, מועדים וכו') ישמצוות להתחלט בלילה, אבל את אכילת הקרבנות הנאכלים ביום ולילה הוציאה התורה מן הכלל זה ובמה הלילה הולך אחר היום, כי איןמצוות להתחלט אכילת הקרבנות בלילה, שכן הקרבנות הנאכלים ליום אחד, זמן אכילתם מתחילה מיום הקרבנות וכלה, מן התורה, בעמוד השער של

.34. וכן מכיר בירושלמי ראש השנה פ"ה, ה"ח יוחנן לומד לענין חשבון החורש שמתחללים למנות מהלילה מקרה: יהי ערב ויהי בקר. ובמסורת הגודול בראשית: יום אחד. מלמד שהיום הולך אחר הלילה וכמו. וכן אתה מזאג בכל מקום שהיום הולך אחר הלילה. ובכבר ליין ר' יוחנן מקרה: מעבר עד ערב תשבעתו שכחם. וריש לקיש לר' מקרה: עד יומי האחד ועתים לחושש בערב.

.35. וכח רשי על אחריו: דכתיב (ויקרא ז', ט'ו) "...בָּיוֹם קְרֻבָּנוּ יָאֵלֶל לְאַיִלָּחֶם מִמְנוּ עַד בָּקָר". ואיתא בגמרא ובקדושים ליל הולך לאחריו קרי יום קרבנו עד הבкар. ועיין גם בתמורה י"ד ע"א, דאיתא בגמרא ובקדושים ליל הולך אחר היום, וגם שם כתוב רשי³⁷.

.36. וצריך להסביר מועד גרען רץ רבי שמעון בן זומא להשמענו שבאותו وقت בנו היום הולך אחר הלילה, הרי בכל התורה יכולה כך הוא? אלא שובי שמעון בן זומא רוצה למלמדנו שלמות שדין אותו ואת בנו וכח בunningן קדושים, שחיי נאמר קודם לנו (ויקרא כ"ב, כ"ז): "יְמִימֵם הַשְׁמִינִי וְלַיְלָה יְצַחֵק לְקָרְבָּנוּ אֲשֶׁר לְהִ" והוה אמריא כמו שבקדושים הלילה הולך אחר הלילה הולך לאחריו קרבנו יאלל לא ינית ממנה עד בקר" אלמא שהלילה הולך אחר היום כדתכיב (ויקרא ז', ט'ו): "...בָּיוֹם קְרֻבָּנוּ יָאֵלֶל לְאַיִלָּחֶם מִמְנוּ עַד פִּי הַגּוֹרָה שָׂוָה יּוֹם אֶחָד" קרי יומם קרבנו עד הבкар, כך נחשוב שגם באורו ואת בנו הרין כך, קא משמען גל על פי הgorah sheva "יום אחד" דהוי כמו בכל התורה, שהיום הולך אחר הלילה. והוא דלא הייחס באמת דין אותו ואת בנו לדין כל הקדרושים שהיה גם בו הלילה לאחר היום? צרך לומר שהכלל שהלילה הולך אחר היום הוא רק בדבר הנוגע בקדושים בלבד, מה שאין כן מצוות אורתו ואת בנו שהוא הנוגע גם בחולין ולכן הוקשה מצוות אורתו ואת בנו כלל דיני התורה שהיום הולך אחר הלילה.

וככן גם רשי' עצמו במספר מקומות פריש על פי עומק פשטונו של מקרה ושל אליבא דהילכתא.³⁸ ואמנם דעת רשי' שהלכה למעשה אין אנו זוים מדרשת חז"ל. אך בכל זאת, בהתאם למגמותו מצא לנוכח לכתוב כפירוש, גם את פשטונו של מקרה.³⁹

אמנם, אין זה המקום להאריך בשאלת חסובה זו אך מכל מקום נציין שעניין הפרשנות של אליבא דהילכתא, אין לו כל קשר להתייחסותו של הפרשן לדרכי חז"ל, ובוודאי שלא קשור הוא לשאלת שמעולם לא עלתה על לבם של גודלי הפרשנים, אם מדרש חז"ל מלמד את ההלכה המחייבת או פשוטו של מקרה. דבר זה היה ברור ואקסומטי אצל כל גודלי הפרשנים אשר על כן הרשו לעצם לפреш אליבא דהילכתא ושל אליבא דהילכתא, וכל זה בהתאם למטרת הפירוש, היינו לברר מה מלמד הפשט במסגרת השבעים פנים של התורה. וכך כתוב רבי אליהו מוזחי בפרשו את דבריו וששי' לשמות כ"ב, ח' וזה לשונו:

ולכן יחויב לומר שהפרושים כולם, לא יכוונו בפירוש התורה רק (=אללא) לישיב המקרא. יהיה כהלכה או שלא כהלכה.

תכלית פירושו של הפרשן הוא לבטא את מגמותו בפירושו לתורה, לישיב את המקרא במוגרת השבעים פנים לתוכה. בדרך זו והלו גודלי הפרשנים רשי' רמב"ן ואבן עזרא וכך הילך גם רשב"ם. והוא ראה את עצמו ממשיך את שורתה הפרשנות כאשר לנגד עניין יסוד בליך נתן לעורר והוא: חז"ל (במדרשי ההלכה, באמצעות המידות שה תורה נדרשת בהן, במשנה ובחולמו) לימודו את העיקר ובכלל זה את ההלכה המחייבת. ומתוך ידיעת אקסומיטית שדבריהם הם המחייבים מבחינת ההלכה,ऋת את פירושו לפי עומק פשטונו של מקרה ושתכלתו לישיב במקרא, יהיה כהלכה או שלא יהיה כהלכה.

שוב עליינו להדגיש AGAIN ספק שגדם כל שפוך גבם, כמו בפירושים האחרים על פי עומק פשטונו של מקרה, הרשב"ם לא עשה מעשה ולא התקווין חז"י לשונם אויזו מן ההלכות שקבעו חז"ל שומן מן הערב, והיום הולך אחר הלילה. בוודאי ובוודאי לא עלתה על דעתו כל מחשבה ביחס למעת לעת של היום השביעי שבו שבת אלקיים מכל מלאכתו וצונו על קדושתה מיום ו' בערב. וכך שכתבנו לעל אילו ידע שתצא תקלה מפיירוש זה, ודאי לא היה מכנייסו לספרו. והנה, קודם שנצעדר צעד נוספת נוסף על מנת לנוסת ולברור רשב"ם ולהראותצד תואמים הם את עומק פשטונו של מקרה — מחד ואינם סותרים את שיטת המסורה — מאידך. נקדמים ונביא את המשנה במסכת חולין בדף ג' ע"א ושם שנינו:

יום אחד האמור באותו وقت בנו⁴⁰, היום הולך אחר הלילה.⁴¹ את זו דרש

.30. ראה למשל: שמות ט"ז, כ"ח. שם כ"ב, ח'. שם כ"ג, ב'. וירא י"ג, ר.

.31. יתכן שהסבירה לדבר נועוצה בעבודה שע"י פשטונו של מקרה אפשר להבחן את השיטות השונות בחלוקת שבחו"ל, גם ענייני ההלכה. ואף דרישות שונות שיטוון רך ע"ל הפשט. וכן מטעם שאמרו במשנה עדויות פ"א מ"ז עי"ש.

.32. וירא כ"ב, כ"ח: ושור או שה אorts ואות בנו לא משחטו ביום אחר. וכח שם רשי' בהסביר הענין: שחט האם משחשה, לא ישוחט הכת בלילה וכל يوم המחרת. אבל

.33. שחט האם ביום, שוחט הכת בלילה دائم הלילה הולך אחר היום.

והנה התורה הכרעה שלכל דיניה והלכותיה, כגון שבת, מועדים, יום היכירויות ואפיקו לגביו איסור דאותו ואתנו בנו לא החתו ביום אחד, היום הולך אחר הלילה וכולם מתחילה מבערב וכלים למחות בערב, כמו שנאמר לגבי יום היכירויות⁴¹ "...בתשעה לחדר בערב מערב עד ערב תשכחו שכוכבם".

במה דברים אחרים, ולמה הכרעה התורה כך בכל אותן עניינים שיש מציאות להחלה בלילה, אך לא לגבי קרבנות שאין אפשרות לחשב זמנה מתחילה הלילה ממש מושם שאין מקריבין קרבנות בלילה, ולגביהם - הלילה הולך אחר היום.

על פי זה נוכל אולי להבין את כוונת רש"ס בפירושו לפסוק. במעשה בראשית, שלפי פשטוטו של מקרא המצויאות היהתה שהקראייה התחלת מהיומם⁴² שהרי דבריו של הקב"ה עצמו למדנו זאת, הרי שכן⁴³ הלילה הולך אחר היום. מציאות זו, שבריאת האור אשר ישמש ביום, הייתה הראשית הבריאת מתבררת גם מדברי המודרש:⁴⁴

ויאמר אלקים היה אור. ובי יצחק פתח (תהלים ק"ט, ק"ל) פתח דבריך יאיר מבין פתים... רביה יהודה אומר האורה נבראת תחילתה... אתה ר' פנחס ור' יהודה בר רב כי סימן ורבנן בשם ר' שמואל בר רב יצחק פתח: פתח דבריך יאיר מבין פתים. מפתח פומך לך הווה נהורה. ויאמר אלקים היה אור וגוי'

והנה על אף שהדברים הללו תואמים את עומק פשטוטו של מקרא, מן הרואין להזוכר כאן שיש שיטות רבות בחוז"ל ובראשונים בשאלת متى נברא האור ביום הראשון? כמה זמן שמש האור של היום הראשון? ובאיזה אופן שימושו המאוורות בשלוש הימים הראשונים עד שנתלו. וכך ביחס לששת ימי הבריאת מצינו שאמרו חז"ל, במדרש בראשית ורבות לרבי משה הדרשן:

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. אלו אלף שנים שהם יום אחד של הקב"ה שנאמר (תהלים צ, ד) כי אלף שנים בעיניך, שהוא הרשעים שהם ערב והצדיקים שהם בקר בלבד מתן תורה.

בדרכם זו נוכל, אולי, לפשר מאמր תמורה במדרש אגדה ריש בראשית זהה לשונו: ויכל אלקים ביום השבעי
קרת יום ומDOTתليلת צוח ביום השבעי.

41. יקרא כ"ג, ל"ב.

42. מפשותם הפסוקים נראה שאין להתייחס להשך שהיא לפני הבריאת בלילה, שכן היה זה השך של מה בויה, ולא לילה אשר גם הוא היה חלק מבריאת, אחר כן.

43. בראשית א, ג.

44. בדומה לקרבנות, בשל המצויאות הדומות.

45. בראשית רביה פרשה ג, א.

הלילה שאחריו זהה מפני שאין אפשרות שנחשב את זמנו מתחילה הלילה, שהרי אין מקרים שם קרben בלילה ממש שנקרא "באים צוחו"³⁷ וגם כן, אם התורה רצתה ליתן זמן לאכילים יום אחד, בהכרח שהלילה הולך אחר היום, כי אחרת לא יתכן שהרי אין מקרים קרבנות בלילה³⁸.

לפי זה, נוכל לענ"ד ליישב את דברי רש"ס. מלת "יום" במובנה הרגיל והמצומצם משמעו יום ממש. דהיינו שעתה האור. כמו שנאמר (בראשית א, ה) ויקראו אלקים לאור יום. אבל במובנה הרחב משמשת המלה יום על היום והלילה יחד, דהיינו מעת-עת שלם³⁹. כמו שנאמר ויהי בקר יום אחד דהיינו שנייהם ביחד, היום והלילה, נקראים יום אחד. ואמנם כן, עובדת היהת הלילה בכלל היום, מצינו בפסחים ק"ו ע"א שם הביאה הגמara בריתיא :

תנן רבנן זכור את יום השבת לקדשו. זכרו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מנין? אדרבה עיקר קדושה בלילה הוא קדיש!...ותו בלילה מנין? תלמוד לומר זכור את יום.⁴⁰

ודברי חכמים כדרבנותם וcmsמורות נטועים, איתא בפסיקתא רבתי פרק י"ז:
 אמר ר' יוחנן מצינו שהיום והלילה קרוויים יום, כתיב: ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

כך ראיינו גם בדבריו של האבן עוזרא ב"אגרת השבת", אשר הובאו לעיל וכן כתוב הוא גם בפירושו לשם י"ג, כ"ב: "לא ימוש עמו הען יומם ועמו האש לילה..."

דמלת יום לא נמצא בכל המקרא ורק על היהת המשמש על הארץ כי יום ימצוא בתורה ונכאים וכותבים והוא לילה כי כתוב "באים הכווי כל בכורו" (במדבר ח, י"ז) וזה היה לילה. וכותוב "היום הזה יום בשורה הוא (מלכים ב, ז; ט) והוא היה לילה. כי שם כתוב וחכינו עד אור הבקר (שם). וכותוב יום צucky בלילה גדרן (תהלים פ"ח, ב').

אלא שהלילה שאנו מזכירים ליום משנהו ותלויה בכך הענין שעליו דינם. בדרך הטענה ובמהלך החיים הרגיל – הלילה שיין ליום שאחריו, שכן הלילה משמש שעת מנוחה והכשרות הגוף והנפש לחוי יום המחר, ליגיעת התורה והמלאה שיגע אדם למחרת.

37. ויקרא ז' ל"ח: "אשר צוה ה' את משה בהור סיני ביום צלתו את בני ישראל להזכיר את קרבנותם לה..."
ודרשין בבחדים צ"ח ע"א: מכיוון שבאים מקרים ולא בלילה.

38. הסבר נפלא בדרכ דרשנית-דריינית להבהיר בין המעת לעת של חולין לבין המעת לעת של קדושים, ראה בספרו של הרב מא. עמיאל ז"ל, היגיונה אל-עמי בפרק נ"ט – יצאה וויה ע"מ' ר'כ"זרל"ר.

39. וכבר ראינו לעיל ומצינו מילים נוטשות המשמשות מזמן מצומצם ובזמן רחוב כמו דעם שפעם מובן לאדם בלבד כמ"ש "ויעש...לאדם ולאשתו בתנות ע"ר" (בראשית ג, כ"א) ופעם נאמר (בראשית ה, ב') "ויקרא את שם אדם".

40. וכזהו גוונא דין ה"טורי אכן" בamilah דף ד' ע"א בענין מקרא מגילה.

והרי ידועה הגמרא בחגיגה י"ב ע"א :

ואמר רב הורה אמר רב ערשה דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן ... מרת יומ
ומרת ליליה... דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחר.

ונראה לעניין לומר, שבאמת בראת מרת היום ומרת הלילה הייתה ביום הראשון, אלא שrok אחורי "יכללו השמים והארץ" וגוי' כשנಗמרו מלאכת שמים וארץ, רק אז - ביום השביעי - אזהה ח'. קבע הקב"ה ש明媚ות היום והלילה ישמשו בפועל עד סוף כל הדורות, באותו מידת והקצתה שעתה. אבל שיתמי בראשית עצם ובמיוחד שלושת הימים הראשונים היו במדורה ובಹקצתה שעתה אחרת לחולוטן. ואמנם התורה לא האירה עינינו בפרטם הדברים הללו ובודאי שללהכוהה ודיניה של התורה, אין כל נפקא מינה בזה.

סוגיות עמוקות ונסתרות אלו, מביאות אותנו למסקנות חשובות אשר באו לידי ביטוי ע"ז ח"ל שלימדנו שישנן שיטת שלימי הכריאה, היהת מידת והקצתה שעתה אחרת מידת היום שלנו הכלולת כד' שעotta (מעת לעת) ומה שאנו רגילים לפרש ששת ימי בראשית והשבת הי' שווים במידתיהם, אין זה מוסכם על דעת הכל. דברים אלו חשובים הם כשלעצמם, אך יחד עם זאת מסיעים הם ליישוב דברי הרשב"ם. שכן דברי ח"ל אלו והנובע מהם, ביחס לתקופת ששת ימי הבביה והימים השביעי, אין להם אמן כל זיקה להיבט האופרטיבי, כל תכליתם הוא בניסין בירור העבודות, אלא שבאמצעותם מבינים אנו שיש בחלת מוקם לטען שבמציאות כזו, כאשר הזמן ומידת היום והלילה טוט שמשו בפועל, יתכן גם שדברי רש"ב"ם עולם בקנה אחד עם המציאות זו. וכשיטם דברינו בעניין, נחוור ונדריגש את אשר כתבנו בראש פרק זה, שאין ספק שכל כוונת רש"ב"ם בפייוושו, היהת ליישב המקרא לפי עומק פשوطו במתגרת השבעים פנים לתורה, ללא כל קשר להלכה, אשר ממנה ודאי שאין לנטרות למעשה.

ד מתי נתקדשה השבת הראשונה בעולם?

את השאלה המרכזית הקשורת לאשרណן במאמרנו זה, ונגורות מעניין קביעת חיבורימי בראשית היא השאלה בדבר הקשר בין חשבון ימי בראשית למצות השבת וקיומה בעולם לפני הזמן ובסיני.

מהי נתקדשה השבת הראשונה בעולם?

ראשית יש לברר אם ניתן השבת לאדם הראשון. ואמנם, למורת שלא כתוב בתורה שאדם הראשון נצטו על השבת, לכארה נהרה ששמירת השבת הchallenge ע"י אדם הראשון ונמשכה עד מתן תורה וממתן תורה נמשכה שמירת השבת עד ימיו. שהרי ידוע שהאבות שמרו את התורה, קודם שניתנה ויש אומרים שאף אדם הראשון שמר את השבת, שך שניינו בסנהדרין ל"ח ע"א:

תנן רכנן אדם נברא בערב שבת ומפני מה...
דבר אחד כדי שיכנס למצוצה מז.

ופרש רשי על אחר:

שיכנס למצוצה - שבת.

הרי שכבר את השבת הראשונה שמר אדם הראשון ומלשון הכריתא "שיכנס למצוצה מיד" משמע שבאים השישי בערב התחליל השבת שלו שהרי אדם נברא בערב שבת. אולם עין בדברי חז"ל מלמד שהדברים אינם פשוטים כלל ועיקר ומצינו דעתות אחרות בעניין.

הפסק בבראשית ב', ג': "זיברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו" טען בירורו. שכן, כיון שלא נאמר בכתב ש אדם הראשון נצטו על השבת, אם כן מהי הכוונה בזיברך ויקדש? איזו פעולה נעשתה ואמונה בבראשית ובבה פרק י"א פרשה א' איתא:

ר' ישמעהל אומר ברכו במן וקדשו במן. ברכו במן, שכל ימות השבת היה יורד עומר ובערב שבת שני עומרים. וקדשו במן, שלא ירד בו כל עיקר וכו'.

דברי המודרש מוכאים ברשי על אחר אשר הוסיף:
והמקרה כתוב על שם העתיד.

מתוך כך ברור ששיטת התנאים היא שפסק ונהמר על העתיד, הינו אחרי אלפיים תמן' שנה כשיצאו מצרים והקב"ה יעשה להם נס להויריד מן המשדים ויזוח עליהם לשמר את השבת, או יעשה להם אותן ומופת שיברך ויקדש את השבת ע"י שיריד להם לחם משנה בערב שבת וכשבת לא ירד. וכן מצינו הרבה דרישות רבות בח"ל המיחסות את הפסוק זיברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו לשומרו שבת לעתיד שברכם וקדשם. ואין כאן מקום להאריך.

והנה בפירוש "שפטין חכמים" על רשי, הביא דברי הנחתת יעקב שכח:

ודבר תימה הוא עוני שבשביל ירידת המן שהוא לזמן מועט והיינו ארבעים שנה, יכתוב הכתוב במעשה בראשית ויברך ויקדש. לפיכך נראה לי כוונת זה והירוש שהשם יתברך קדש את יום השבת שלא לעשות בו דבר מצריכי העולם הזה כגון מלוכה ומשא ומתן, ואפלו הילוך ודיבור לא יהיה כבחול. ולפי שדרבה תורה נגד יציר הארץ על לב האדם לומר הן לא נורע ולא נאסף וכו' א"כ ייחסר לחמי... לזה הקדים לומר ויברך, רצה לומר שכפל ברכתו ביום השישי כדי לדרוש יום השבת ושלאל לעשות בו מלוכה, ולאו דווקא במן היה ברכה וקדושה ולא בזמנים אחרים, אלא בכל שבת ושבת... ולפי שצומן הכריא לא היו שומרו שבת בעולם שהרי עוזר לא נצטו, לפיכך מסיים רשי' ואמר שהמקרא נאמר על העתיד שישמרו בני ישראל את השבת.

מדרכיו ברור שישיטת רשי' על יסוד דרשת המודרש רבה, שהפסוק זיברך ויקדש" לא נאמר על יום השביעי של ששת ימי בראשית שאו היתה ורק שביתה ולא היה מקום לברכה

דכתיב לישב סתירה הפסוקים, דברים פרשת מסע כתוב: ויסעו מרעמסס בחדרש הראשון בחמשה עשר ימים לחדרש הראשון מחרה הפסח יצאו בני ישראל... (כבר ברכ"ג). והפסוק קורא ליום ט"ז – מחרה הפסח ואילו ביהושע (פרק ה', פסוק י"א) נאמר: ויאכלו מעבור הארץ מחרה הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה. הרי ט"ז בנים נקרא מחרה הפסח? ומתרץ בעל "המקנה" שהפסוק הראשון (בספר במדבר) מדבר במצרים, וקדום מתן תורה – הלילה הולך אחר היום שuber. ולכן יום ט"ז נקרא מחרה הפסח. ואילו הפסוק בספר יהושע ממנה שמעו שמהר הפסח הוא בט"ז בנים – מדבר אחריו מתן תורה, שאו היום הולך אחר הלילה שuber.

מחדשו של "המקנה" עללה שקדום מתן תורה הלילה הולך אחר היום שuber, עד שאמר הקב"ה "מערב עד ערב תשבעו שבתכם"⁴⁹ והפירוש בפסוק⁵⁰ "יום ולילה לא ישבותו" – היום הלילה שאחריו. והאבות שמרו שבת לילו יומם. ולענין מילה בשמיי חשבו הלילה אחר היום שuber, וכן מה שנאמר⁵¹ "קדשתם היום ומחר" מה היוםليلו עמו, ככלומר הלילה שאחריו. ומה השופט שסביר שהיום הולך אחר הלילה שuber.

וכן פירוש הצל"ח⁵² את הפסוקים⁵³: "ולא יאכל חמץ היום אם יוצאים..." דרבנן הגiley שדרש שפסח מצרים חימצו נהוג يوم אחד וכתיב "ולא יאכל חמץ" וסמך לה "היום", הפירוש הוא מה שאמר משה לשראל ביום י"ד – היום אתם יוצאים, כונתו בלילה י"ד ואיסורי כל יראה ובבל ימצע ואיסור אכילת חמץ נאסר ביום י"ד ובלילה שאחריו אבל לחרת לאור בוקר של יום פסח כבר תחילת ים חדש וכבר הותר להם אפילו אכילת חמץ, ק"ז ראיינו והמצוא. ושפיר ק אמר משה בשבת וביית הפסח: "היום אתם יוצאים", ק"ז ראיינו וזה בלילה קורא יציאה דכתוב⁵⁴ "הוציאך ממצרים... לילה". דרבנן עקיבא בלילה נג��.

אכן לשיטות הנ"ל המכוחות מן הפסוקים ודקדום מתן תורה היי מונחים הלילה אחר היום שuber, כמו בקדושים שלילתה הולך אחר היום וכן לבני בן נח הלילה הולך אחר היום, כמו שלמדו מן הפסוק⁵⁵ "יום ולילה לא ישבותו" – לשיטות אלו קשה הפסוק "ויהי ערב ויהי בקר" שמנו למדיו חז"ל שהיום הולך אחר הלילה⁵⁶. ובפטנות נוכל לומר שלא קשיא מידי דרישה זו של "ויהי ערב ויהי בקר" הרי נאמרה בתנ"ת תורה (או השמייע הקב"ה למשה פרשה זו). כמו שניתנו בפסקתא זוטרתא בראשית ג':

יום השישי בשעה שנtran הקב"ה תורה למשה מסני בהר סיני ספר לו כל המעשה בראשית מהחילה ועד סוף.

49. ויקרא כ"ג, ל"ב.

50. בראשית ח, כ"ב.

51. שמות י"ט, י'

52. ציון לנפש היה – לרבי יוחאלא לנדא בעל הנודע ביהודה – לפסחים קט"ז ע"א.

53. שמות י"ג, ג'ה.

54. דברות ט"ז, א.

55. בראשית, ח, כ"ב.

ולקדושה, אלא נאמר על העתיד שנצעטו בני ישראל על השבת (בمراה ובמתן תורה). נחברכו ונתקדרשו גם השבת נחברכה ונתקדרשה. לשיטה זו ברור שהשבת אינה תלויה בחינת היום בימי בראשית. והנה מצינו במכילה לפשת בשל"ח ט"ז, כ"ב:

ויהי ביום השישי לקטו לחם משנה... ויבאו כל נשאי העדה. אמרו לו משה רבינו מה נשתנה היום זה מכל הימים. ואמר אליהם: הוא אשר דבר ה'. אמרו לו: אימתי? אמר להן: מחר.

דברי המכילה מבקרים את אשר ארע כשבאו נשאי העדה אל משה בלקטם לחם משנה ביום השישי, וכששאלוהו מה היום מיוםים? שכן עד אז לא אמר להם משה את פרשנות השבת. אמר להם: הוא אשר דבר ה', שבתון שבת קרש. ואו שאלוהו מתי? אמר להם משה: מחר⁵⁷.

בין היכarious השונים לדברי המכילה מצاهי שניים אשר יסייעו ביעונו זה. בספר "דברי שאל" על התורה⁵⁸ כתוב זה לנו:

ישראל חשבו וכך מצאו ביום השישי פעומים משום שום השישי והקדש וכברço במשנה לחם. ואם כן, שבתו יום השישי ולילו (משום שקדום מתן תורה הלילה הולך אחר היום) ובוים שביעי יצאו לcketot. ועל זה אמר הקב"ה עד אתה מאנטם לשומר מצות ותורת, שהרי במצוות התורה היום הולך אחר הלילה ואמם כן יום שביעי הוא היום המקודש. וכך נתן להם לחם משנה ביום השישי כדי שיכינו גם עבור ליל שביעי יומי. וכך הקדים משה ואמר שבתון שבת קדש לה' מחר – הינו שלא תטעו שבשייש הויים יום השבת.

ואף החתום סופר בספרו "תורת משה" על התורה כתוב:

נראה ודי משה רבינו ע"ה אמר להם דיני שבת וללחם משנה וכו'. לא היה דבר אשר לא גילה להם, אך הם חשבו שבת הוא יום ולילה שלאחריו (כי זה היה עוד קודם מתן תורה). כدرוך ירידת המן ליום ולילה שלאחריו, ע"ח חשבו עש"ק ב' סעודות, אחת ליום ואחת ללילה ואכתי הו צול. ועומר הוסף ליום שבת ולילו שלאחריו שהוא קדש. אך כשקלטו ערב שבת ומוצרו שני העומר לאחד, שניהם לחם משנה בטעםם וריחם, על כן באו לפני משה והסביר להם שמחר מתחילה מהלילה.

דבריהם של ר' יוסף שאל נאטאנואהן – ה"שואל ומשיב" ושל החתום סופר מבוססים על חידושו של הגאון ר' פנחס הלי איש הורוויז בעל "המקנה"⁵⁹ בקידושין דף ל"ז עמי ב',

46. ומלשון הכתוב משמע כן. שלא אמר: הוא אשר דבר ה' מחר שבתון שבת קדש. אלא אמר: שבתון שבת קדש. ולאחר מכן (לאחר ששאלוהו) אמר: מחר.

47. לרבי יוסף שאל נאטאנואהן בעל ה"שואל ומשיב".

48. חלק ב' מספר ה"הפלאה" – חידושים על מסכת קידושין.

על פי זה היה שניי בין يوم השבעה של ימי בראשית לשאר השבתות, בכך שאוთה שבת היתה שבת שכולה יום. השטא דאיתין להכי ולפי השיטתה שהבאנו, נוכל להסביר וכך גם להסביר דעת הרשב"ם לא רק שתואמת את פשטוטו של מקרה אלא אף אינה סותרת את שיטת המוסריה משומש שעדי מתן תורה המעט לעת התחיל מהבוקר והסתומים למחרות בבוקר, הלילה הלא אחר היום שuber, ואילו ממתן תורה ואילך היום הולך אחר הלילה.

אם כן בזמן שנאמרה לו הפרשה של "ויהי ערב ויהי בוקר" אז נאמר לו גם הפסוק "מערב עד ערב תשכחו שבתכם", ורקוד מתן תורה אצל בן נח היה נהוג הלילה אחר היום שעבר. אולם עיקר הקושי והתימה על שיטות אלו, הרי כתוב בעשרות הדרשות⁵⁶: "וים השבעה שבת... כי ששת ימים עשה... וינה ביום השבעה". ואם לגבי שבת אין חילוקי דעתות שהוא מתחילה מן הערב⁵⁷ משמע דמוכחה שגם ימי בראשית היו כך. Adams לא כן גם השבת צריכה להתחל מהבוקר והדבר תמהה מאוד דדוקא הרשב"ם – דכתיב בפסוק זה:

ויהי בקר, בוקרו של לילה שעלה עמוד השחר, הרי הושלם יום אחד מן ה' מים שאמר הקב"ה בעשרות הדרשות.

דוקא הוא מזכיר את עשרות הדרשות בעוד שפסוק בעשרות הדרשות מהוות סתירה ברווחם לפירשו.

ואכן מוכרים לומר ששיטתו של רשב"ם היא ששבת בראשית שנצטוינו בסיני לשם, מתחילה מהערב, כמו שהتورה הדגישה בפסוק:⁵⁸ בתשעה לחדרס בערב מערב עד ערב חשבתו שבתכם". עד יום האחד ועשרים לחדרס בערב⁵⁹ אבל אין זה מכריח לומר שיום השבעה של ששת ימי בראשית התחיל מערב. וכמו שמכאן לפי כמה שיטות שיום השבעה לא היה דומה לששת הימים שהיו בבחינת קkopות. וכן סביר הרשב"ם שאע"פ שאו התחיל יום השבעה בוקר בכל זאת תורה ציוותה להתחיל את השבת וכרך למשעה בראשית מתחילה הלילה.

ומה שלא נאמר בשבת ויהי ערב ויהי בקר יום שבעי כמו בששת ימי המעשה, הוא משומש שלא היה דומה يوم השבעה לששת ימי בראשית, וכן מצינו בירושלמי ברכות פ"ח הלכה ה':

רבי לוי בשם רבי ביריה. שלושים וש שעות. משמה אותה האורה שנבראת ביום הראשון. שתים עשרה בערב שבת ושתיים עשרה בלבד שבת ושתיים עשרה בשבת⁶⁰.

וכן איתא במדרש תהילים פרשה צ"ב (על הפסוק בתהילים ס"ח, י"ט):

אמר רבי לוי מזמור Shir ליום שבת, ליום שלא שימוש בו אפילו. את מוצא בכל יום ויום כתוב ויהיה ערב ובשבת לא כתוב בו ערב.
אמר רבי לוי בר גורא שלושים וש שעות היה יום. ערב שבת ולילו שהיה בוקר ושבת עצמה...

.56. ואדרבה מפיויש הרשב"ם ישנה הוכחה לשיטתו אלו.

.57. שמות כ', י"זיא.

.58. שנאמר: זיקרא כ"ג, ל"ב: מערב עד ערב תשכחו שבתכם.

.59. זיקרא כ"ג, ל"ב.

.60. שמות י"ב, י"ח.

.61. וכן הוא בבראשית רכה פ"א ופ"ב ופ"ב וכפסייקתא פ' כ"ג.